

ВИШИТА ІКОНА ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ СМАКІВ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ

У статті розглядається діяльність майстер-класу “Український рушник” як ефективною форми позааудиторної роботи у вивченні декоративно-прикладного мистецтва, зокрема вишитої ікони як духовного феномену у вихованні естетичних смаків майбутніх учителів.

Ключові слова: виховання студентів, естетичний смак, майстер-клас, гаптування, вишита ікона.

Останніми роками в українському суспільстві все більше зростає увага до вивчення національних духовно-матеріальних цінностей, тому педагогічна освіта висуває до майбутнього вчителя найвищі вимоги: високий рівень знань, творчості, наполегливості та самовідданості професії. Велику роль у набутті професійних знань відіграє духовне багатство майбутнього вчителя, яке виявляється у високій моральності та релігійності. Зокрема, в ухвалі Міжнародного конгресу “Українська освіта у світовому часопросторі” зазначено, що для забезпечення належного рівня етнонаціональної культури в змісті освіти мають бути зазначені державно-національні, гуманістичні інтереси та орієнтації, спрямовані на розвиток духовно-естетичного світогляду молодого покоління [11].

Дослідженням духовності, зокрема релігії як фактору виховання особистості займались І. Бех, Г. Ващенко, Г. Волошина, Л. Йовенко, О. Коберник, В. Кузь, Н. Сивачук, М. Стельмахович, Р. Чмелик, В. Янів, та ін. Свій доробок у вивченні ікони як художньо-духовного та естетичного феномену доклали Д. Блажейовський, Т. Кара-Васильєва, С. Китова, І. Ковальчук, В. Овсійчук, та ін.

Сучасні педагоги, зокрема Л. Йовенко, серед провідних рис ідеалу педагога, на перше місце ставить характеристику вчителя нової генерації як духовно багатого особистості. Духовне багатство вчителя науковець вбачає у його високій моральності та релігійності; ті якості, які він прагне виховати в

учнів, мають бути сформовані і в нього (чесність, доброта, чутливість, щирість, милосердя, справедливість, добропорядність), геній Божественного Учителя має стати натхненням для кожного справжнього педагога, головне завдання виховання та навчання – не тільки дати дитині знання, а й головним чином збагатити її душу тим корисним, що знадобиться їй у житті [6; 140].

Актуальним і болючим у теперішній час є той факт, що багато юнаків та дівчат уражені вірусом бездуховності, байдужості до людей, і самих себе, споживацтвом, прагненням збагатитися за рахунок інших. Тому сучасне національне виховання покликане в першу чергу сформувати у молодих людей високу духовність, виховати найкращі естетичні смаки та вподобання.

На нашу думку, одним із напрямків у справі виховання духовно-естетичного світогляду сучасної молоді, благодатним джерелом натхнення є мистецтво релігійного шитва, зокрема виготовлення ікони або картини на релігійний сюжет.

Мету статті вбачаємо в осмисленні традицій вишивки Київської Русі та вишитої ікони як духовного феномену у вихованні естетичних смаків майбутніх філологів.

Виняткове значення для Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини має розвиток у студентів факультету української філології, українознавців не лише педагога-майстра своєї справи, ерудованого спеціаліста, а й фахівця нової генерації, який володіє прикладними вміннями активізації процесу навчання і виховання учнів, що особливо актуально в умовах сучасної сільської школи, переваги якої в тому, що вона максимально наближена до природи, а село – правічна колыска національної культури, мови, християнської моралі, релігії, народних ремесел, звичаєвості.

Модель такого учителя науково обґрунтована і розроблена на факультеті української філології викладачами кафедри української літератури та українознавства (завкафери, кандидат педагогічних наук, професор

Н.П.Сивачук) і впроваджується у навчально-виховний процес. У цій моделі для розвитку прикладних умінь студентів було передбачено створення нової форми позааудиторної роботи – майстер-клас.

Для успішної діяльності майстер-класів було чітко визначено цілі, завдання, права та обов'язки керівників. Готуючи положення про майстер-класи, акцент було зроблено на тому, що ними керувати зможуть лише досвідчені викладачі, які мають необхідний власний творчий потенціал, оскільки їхнє основне завдання – це сприяння творчої самореалізації студентів-філологів саме через таку форму позааудиторної діяльності.

На сьогодні успішно функціонують чотири майстер-класи – “Театр слова”, “Театр пісні”, “Театр танцю”, “Український рушник”. Зупинимося на діяльності майстер-класу “Український рушник”, який створено у 2002 році (керівник – викладач кафедри української літератури та українознавства Мамчур Наталія Сергіївна). Програмою майстер-класу передбачено реалізацію комплексу формально-процесуальних, навчально-дослідних, науково-методичних проблем мистецтва вишивкарства, включаючи й актуальні нині для вищої педагогічної школи питання вивчення і відродження його кращих традицій. За період свого існування є багато досягнень та здобутків майстер-класу. Роботи студентів, які є втіленням найкращих естетичних смаків (вишиті серветки, рушники, сорочки, пояси, ляльки у вишитому одязі, ікони та інші вироби) були представлені та високо оцінені на багатьох виставках в Україні та за її межами. Налагоджено тісні зв'язки майстер-класу про співпрацю з дошкільними та шкільними закладами нашого регіону. У результаті такої діяльності у 2009 році при Уманському державному університеті створено Малу академію народних мистецтв.

Метою майстер-класу “Український рушник” є реалізація у майбутніх філологів і українознавців системи професійно необхідних знань, умінь та навичок у галузі українського вишивкарства.

Одним із напрямків діяльності майстер-класу є дослідження та вивчення історії вишивки Київської Русі, зокрема злотного гаптування, в

результаті такої роботи студенти вишивають ікону або картину на релігійний сюжет. Суть такої роботи полягає у тому, щоб якомога більше збагатити духовне життя студента, вкарбувати в його свідомість стійкі морально-релігійні потреби, запити, інтереси, виховати справжнього християнина з усвідомленням найкращих естетичних смаків релігійного мистецтва.

За роки творчої діяльності студенти майстер-класу вишили більше п'яти десятків ікон, які є духовним оберегом у стінах факультету, зокрема чимала кількість робіт представлена в університетському Храмі Святих Рівноапостольних Кирила і Мефодія, деякі ікони стали подарунком для високоповажних гостей.

Жодна виставка на факультеті не обходиться без презентації нових студентських витворів декоративно-прикладного мистецтва, такі вироби завжди є неповторними, несуть у собі вишуканий художній зміст, випромінюють життєдайну енергетику та прекрасний естетичний смак, що є свідченням генетичного зв'язку молодого покоління з прадавніми традиціями.

Діяльність майстер-класу по вивченню ікони та релігійного шитва здійснюється за такими напрямками:

- пошуково-експедиційна робота у дослідженні старовинних ікон;
- ікона у родинному та календарно-обрядовому циклі;
- удосконалення технології виконання вишивальних швів у процесі вишивання ікони;
- вивчення досвіду роботи майстрів вишиваних ікон;
- організація виставкової діяльності;
- екскурсійно-просвітницька діяльність.

Для успішного засвоєння знань та формування умінь з вишивки і давнього гаптування студентам-філологам пропонується тематика занять, які

є досить ефективними і цікавими. Заняття з майстер-класу проводяться за такими темами:

Тема I. Історія та традиції золотого шитва в Київській Русі

Зразки орнаментального мистецтва Київської Русі XI – XIII ст. Визначення поняття „гаптування”. Мистецтво золотого гаптування XIV – XVII ст. Центри золотошвейництва на території України. Матеріали та інструменти для гаптування.

Тема II. Різновиди та технологія гаптування

Традиції гаптування України-Русі XV – XVIII століть. Різновиди технік гаптування. Технічні особливості гаптування „в прикріп”. Гаптування „по карті”. Послідовність золотого шиття „по настилу”. Гаптування „по мотузці”. Практичний тренінг із засвоєння навиків вивчених технік вишивання. Виготовлення виробу (декоративна торбинка, наіконник) з елементами гаптування.

Тема IV. Вишита ікона як фактор релігійного виховання

Підготовчий етап до вишивання (підбір схеми, полотна, ниток). Вишивання образу з елементами гаптування. Оздоблення ікони бісером. Самостійне практичне вишивання. Завершальний етап. Підбір рамки.

На заняттях майстер-класу студенти-філологи вивчають зразки орнаментального мистецтва Київської Русі XI – XIII століття, коли злотна орнаментальна вишивка займала провідне місце в художній культурі Київської Русі, а техніка шиття отримала назву “гаптування” – шитво золотою або срібною ниткою, в яке іноді додавали коштовне каміння або перла. В той час панував високий художньо-естетичний смак майстринь, глибоке розуміння декоративних можливостей коштовного шитва, досконале знання засобів композиційної побудови зумовили розквіт мистецтва в цей період. Мистецтво вишивкарства було досить престижним на той час і мало визнання та поціновувалося серед представників влади та знаті. Так, у XI столітті Анна-Янка, сестра Володимира Мономаха, дочка великого князя Всеволода, організувала школу, де молоді дівчата вчилися вишивати золотом

і сріблом. У княжих родинах жінки захоплювалися гаптуванням, використовуючи працю інших жінок, вони створювали власні майстерні. Така князівська майстерня відома за часів Андрія Боголюбського.

Вивчаючи орнаментальне мистецтво Київської Русі XI – XIII століття, студенти переконуються у прадавності та поважності ремесла гаптування, що зацікавлює їх в освоєнні техніки давнього шитва.

Цікавим і досить вагомим у вивчення вишивки, зокрема релігійної, є гаптування України-Русі XV – XVIII століть. Саме в цей період набуває свого розквіту мистецтво монастирського шитва – одне з визначних явищ національної культури, притаманне середовищу православного світу.

Собівартість вишивання на той час було досить високим, через те що у злотному шитві використовувалися дорогоцінні матеріали, зокрема тонкі нитки з металу, які за технологією виготовлення мали назву волочене золото, срібло. Від волоченої золотої нитки різнилася злотна нитка, або прядене золото чи срібна нитка, вони являли собою шовкову або лляну нитку, щільно обвиту вузькою золотою або срібною стрічкою. Іноді чисте золото замінювалося золоченим сріблом.

Для виконання гаптування використовували також скані нитки – тобто блискучі золоті смужки перевивали зелені, червоні або чорні нитки шовку. Таке поєднання давало цікаві колористичні ефекти, надзвичайно вишуканого естетичного смаку. Важливим доповненням до гаптування було застосування дробниці – металевої, срібної бляшки різної форми. Вони прикрашалися чеканкою, гравіруванням, емаллю, орнаментальним узором, сюжетними композиціями. Іноді в злотне шитво вводили фольгу – тонкий лист міді, позолочений, посріблений або з кольоровим забарвленням.

Золоте гаптування широко використовує коштовні прикраси, перли для обведення німбів, дорогоцінне каміння. Тканина була також вишукана парча, перський шовк, західноєвропейський оксамит тощо.

Отже, вивчаючи традиції гаптування України-Русі, студенти-філологи усвідомлюють, що становлення та розвиток гаптарства мало міцно виміряне

історичними традиціями народне підґрунття з усталеними морально-етичними нормами та сформованими ідеалами краси.

Після того, як студенти осягнули передісторію вишивки гаптування, актуальним і досить доцільним для молоді є оволодіння технологією злотного шиття. Наступним етапом діяльності майстер-класу є практичний тренінг по вивченню технік староруського шитва. Для цього студенти мають підготувати необхідний інвентар для роботи: голки з гострим та затупленим кінцем, шовкові нитки, нитки золотого та срібного кольорів марки ДМСмуліне, ножиці, атласну тканину, картон, товстий шнур, бісер, паєтки, стіклярус. Такий набір далеко не давньоруський, але для студентів-філологів важливо, дотримуючись технології давнього гаптування, перейняти майстерність та відчути витончений естетичний смак релігійного шиття, при цьому високі художні якості, ідея абсолютної краси глибше розкривають перед студентами духовну красу тогочасного світу.

Студенти вивчають технічні особливості гаптування „в прикріп”, гаптування „по карті”, послідовність золотого шиття „по настилу”, гаптування „по мотузці”. Індивідуальний практичний тренінг із засвоєння навиків вивчених технік вишивання є обов’язковим в освоєнні даних технік вишивання. Виготовлення виробу (декоративна торбинка “проскурничка”, наїконник) з елементами гаптування є результатом вивчення даної технології шиття та підготовчим етапом до створення вишиваної ікони або картини на релігійний сюжет. Найбільш улюбленими серед релігійних ікон є образи Ісуса Христа, Божої Матері, Богородиці, Святого Миколая, Святої Анни, Святої Ольги, Святого Володимира, їх студенти вишивають з великим натхненням і почуттям духовності та віри.

Таким чином, оволодівши секретами технічних прийомів злотного шитва, студенти-філологи матимуть можливість відроджувати, а найголовніше, навчати й виховувати у підростаючого молодого покоління найкращі традиції, пов’язані з вишивкарством Київської Русі.

Традиції вишивання ікон у духовному мистецтві пов'язане з ім'ям відомого священика, доктора Дмитра Блажейовського. Альбоми із схемами “Українські релігійні вишивки” Дмитра Блажейовського є методичним матеріалом для вихованців майстер-класу в опануванні технології вишивання ікон. Хоча цей процес креативний, який не вимагає стандартизації, студенти втілюють у вишивану ікону власну майстерність та ідею, а набуті знання з історії гаптування та навички технології їх виконання будуть суттєвим довершенням в оригінальності виробу.

Отже, робота майстер-класу по виготовленню вишитої ікони складається з таких організаційних етапів:

- підготовчий етап (підбір схеми, полотна, ниток);
- основний етап (вишивання ікони у поєднанні різноманітних технік шиття, можливе оздоблення ікони бісером, пастками, стіклярусом тощо);
- завершальний етап (підбір рамки).

Таким чином, студенти, вивчивши традиції та техніки давньоруського шитва, цілком спроможні реалізувати свої набуті знання та вміння у виготовленні вишиваної ікони, що свідчить про якісний рівень їх підготовки у сфері прикладного мистецтва.

Робота майстер-класу “Український рушник” розкриває красу народних святинь, належним чином ознайомлює молоде покоління з духовним багатством української вишивки та розвиває бажання глибоко вивчати й визначати естетичну цінність творів мистецтва нашого народу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрушко Л. Рушник в інтер'єрі церкви / Л. Андрушко // Народознавчі зошити. – 2001. – № 2. – С.330-336.
2. Ващенко Г. Виховний ідеал: Підр. для педагогів, вихователів, молоді та батьків / Г.Ващенко – Полтава: Політичний вісник, 1994. – Т.1. – 192 с.
3. Використання інтерактивних технологій навчання в професійній підготовці майбутніх учителів: Монографія / Н.Г. Баліцка, О.А. Біда, Г.П. Волошина та ін.; За заг. ред. Н.С. Побірченко. – К.: Наук. світ, 2003. – 138 с.

4. Кара-Васильєва Т. Найдавніші гапти України-Русі / Т. Кара-Васильєва // Народознавчі зошити. – 2004. – № 3-4. – С.369-378.
5. Кара-Васильєва Т.В. Українська вишивка / Т.В.Кара-Васильєва, А.Д.. Чорноморець – К.: Либідь, 2002. – 160 с.
6. Ковальчук І. Вишиті ікони Дмитра Блажейовського / І. Ковальчук // Народна творчість та етнографія. – 2003. – № 1-2. – С. 39 – 42.
7. Найденова В. Страшний суд – спорідненість іконографічних традицій України та Болгарії / В.Найденова // Народознавчі зошити. – 2000. – № 4. – С.676-682.
8. Сидор О. Портрет і портретність в українській іконі О. Сидор // Народознавчі зошити. – 2004. – № 3-4. – С.464-483.
9. Цимбала Л. Західноукраїнське золоте ткацтво XVIII – XIX ст. / Л. Цимбала // Народознавчі зошити. – 2001. – № 2. – С.330-336.
- 10.Ціхонь К. Основні філософські засади іконографії Всесвіту в Середньовіччі / К.Ціхонь // Народознавчі зошити. – 2000. – № 4. – С.703-707.

The embroidered icon as means of education of aesthetic tastes of the future philologists

Mamchur Natalya

In article master class activity “the Ukrainian language a towel” as effective form of out-of-class work on the arts and crafts studying, separately embroidered icon as spiritual phenomenon at education of aesthetic tastes of the future teachers is considered.

Keywords: education of students, aesthetic taste, a master class, the gold sewing, the embroidered icon.

Вышитая икона как средство воспитания эстетических вкусов будущих филологов

Мамчур Наталия

В статье рассматривается деятельность мастер-класса “Украинский рушник” как эффективной формы внеаудиторной работы по изучению декоративно-прикладного искусства, в отдельности вышитой иконы как духовного феномена у воспитании эстетических вкусов будущих учителей.

Ключевые слова: воспитание студентов, эстетических вкусов, мастер-класс, гаптувание, вышитая икона.